

РОЗГЛЯД КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ СУДОМ ПРИСЯЖНИХ:
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

CRIMINAL TRIAL JURY: CURRENT SITUATION AND PROSPECTS

Плодистий В.Я., студент I курсу магістратури

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*Промський Є.С., студент I курсу магістратури
факультету адвокатури*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

У статті розглянуто суд присяжних як один із інститутів судової системи та всієї системи органів державної влади, що втілює принцип безпосередньої участі народу в здійсненні правосуддя. Зв'язок між правами людини й судом присяжних підкреслює переваги цієї форми судочинства перед традиційним порядком розгляду кримінальних проваджень, а також указує на гуманістичний і правозахисний характер цієї форми судочинства.

Проведено аналіз чинної моделі суду присяжних і запропонованих змін Проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення участі присяжних у здійсненні правосуддя». Досліджено новели в кримінальному провадженні в суді присяжних і їх вплив на стан здійснення правосуддя.

Серед фундаментальних засад формування правової держави важливе місце відводиться незалежній судовій владі. Однак реалізація цього конституційного положення можлива, зокрема, й завдяки активній участі у здійсненні правосуддя членів громадянського суспільства в особі присяжних. Нині інститут присяжних перебуває в активній стадії розвитку, тому він є предметом досліджень серед українських і зарубіжних учених і практичних працівників.

Обґрунтовано, що реанімувати довіру суспільства до системи правосуддя в Україні можна виключно введенням реального інституту суду присяжних. Присяжні є «чесною й совістю громади», судові рішення, ухвалені з їхньою участю, будуть уважатися суспільством найбільш правомірними та справедливими. До такої системи правосуддя буде непохитна довіра від громадськості.

Установлено, що європейська (континентальна) модель суду присяжних більшою мірою характерна для України, оскільки всі питання професійні судді вирішують спільно з присяжними. Однак ця модель є не досить ефективною для українського суспільства, адже фактично присяжні не є самостійними суб'єктами в процесі, а весь час перебувають під впливом двох суддів. Вони не радяться самостійно, не ухвалюють власного рішення. Та й самих присяжних лише троє, тож двоє суддів мають значний вплив на остаточне рішення. Тому в статті обґрунтовується позиція запровадження англійської моделі.

Ключові слова: суд присяжних, правосуддя, кримінальне провадження, модель суду присяжних, законопроект.

In the article the jury is considered as one of the institutions of the judicial system and of the whole system of state authorities, which embodies the principle of direct participation of the people in the administration of justice. The link between human rights and jury emphasizes the benefits of this form of trial over the traditional criminal proceeding, and points to the humanistic and human rights-based nature of this form of trial.

An analysis of the current model of the jury and the proposed amendments to the draft Law of Ukraine "On Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine on Ensuring the Participation of Jurors in the Administration of Justice" was conducted. Research on novelties in criminal proceeding in jury trial and their impact on the state administration of justice was conducted.

Among the fundamental principles of the formation of the rule of law the independent judiciary takes an important place. However, an implementation of this constitutional provision is possible, in particular through active participation in the administration of justice by members of civil society, represented by the jurors. The jury institute is in an active stage of development at the moment and therefore it is the subject of research among Ukrainian and foreign scientists and practitioners.

It is substantiated that the restoration of public confidence in the justice system in Ukraine is possible only through the introduction of a real jury trial. Jurors are a "community honor and conscience" and judgments made with their participation will be considered by society to be the most legitimate and fair. This system of justice will gain an unswerving trust of the public.

It is established that the European (continental) model of jury trial is more typical for Ukraine, since all issues are dealt with by professional judges jointly with jurors. However, this model is not effective enough for Ukrainian society, because in fact the jurors are not independent entities in the proceeding, but they are under the constant influence of two judges. They do not have a separate deliberation, they do not make their own decision. There are only three jurors, so two judges have a significant influence on the final decision. Therefore, the article substantiates the position of introduction of the English model.

Key words: jury trial, justice, criminal proceedings, jury model, bill.

Постановка проблеми. Однією з важливих ланок реформи судової системи стало створення й законодавче закріплення в Україні суду присяжних. Визначальним етапом для досягнення цілей реформи було прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України, у якому вперше за історію незалежної України закріплено інститут безпосередньої участі народу в здійсненні правосуддя – суд присяжних. Одним із найважливіших законодавчих положень є залучення представників народу – громадян України – до розгляду нарівні й разом із професійними суддями окремих категорій судових справ. У грудні 2019 року Кабінет Міністрів схвалив два законопроекти, які збільшують участь присяжних у правосудді. Перший – Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення участі присяжних у здійсненні правосуддя» від 16.01.2020 № 2710-1. Ці зміни стосуватимуться лише кримінального процесу, у якому переважно

й застосовується суд присяжних. Другий – Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судочинстві і статус суддів» від 16.01.2020 № 2709-1 щодо вдосконалення порядку формування списку присяжних».

Тому **метою статті** є аналіз вищевказаних законопроектів і порівняння їх із чинною моделлю суду присяжних в Україні.

Аналіз дослідження проблеми. Різні питання участі народу в здійсненні правосуддя в наукових роботах вивчали такі вчені: О.В. Новиков, І.Я. Фойницький, В.М. Савицький, О.В. Смирнов, Н.В. Сибільов, В.С. Стефанюк, А.А. Солодков, М.С. Строгович, В.Я. Тацій, Ю.М. Тодика, О.П. Тьомушкін, Г.О. Філімонов, М.Ф. Чистяков, Н.М. Чепурнова, В.І. Шишкін, А.П. Шурігін, Н.С. Юзикова й багато інших.

Виклад основного матеріалу. Інститут присяжних в Україні передбачений передусім Конституцією

України, у ст. 124 якої вказано, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. А стаття 127 зазначає, що у визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних [1].

Ініціатори Законопроекту визначають необхідність його прийняття такими факторами.

Кримінальний процесуальний кодекс України сьогодні визначає загальні норми щодо функціонування суду присяжних із неналежною деталізацією процедури судового провадження за участі присяжних. Такий підхід є формальним, а інститут суду присяжних не діє. Натепер суд присяжних ефективно функціонує в Болгарії, Польщі, Естонії, Хорватії, Литві, Чехії; на жаль, в Україні, яка задекларувала проєвропейський шлях розвитку, реалізація конституційної догми щодо участі народу в здійсненні правосуддя не забезпечена.

Інститут суду присяжних покликаний забезпечити надійний захист основних прав, свобод і законних інтересів обвинуваченого (підсудного) від незаконного й необґрунтованого засудження, зменшити ймовірність висунення незаконного та необґрунтованого обвинувачення, що, у свою чергу, сприятиме збільшенню правосудних рішень, зменшенню корупційних проявів у судах, підвищенню довіри до судочинства.

Варто виважено, детально, знайшовши політичний консенсус, удосконалити норми процесуального законодавства для забезпечення ефективного та надійного кримінального судочинства судом присяжних у сучасній Україні.

Метою Законопроекту є вдосконалення чинного законодавства у сфері здійснення правосуддя судом за участі присяжних, правової деталізації процедури судового провадження за участі присяжних [2].

У світі склалися дві основні моделі суду присяжних – англо-американська та континентальна. Англо-американська модель передбачена законодавством США, Канади, Великої Британії, Іспанії, Російської Федерації тощо. Для цієї моделі характерним є розмежування компетенції між колегією присяжних і професійним суддею, а саме присяжні виносять своє рішення з приводу винуватості особи, якщо присяжні визнають особу винною, професійний суддя сам визначає захід покарання; ухвалення присяжними вердикту, який, як правило, є невмотивованим (за винятком Іспанії); можливість скасування вердикту, як правило, лише за наявності істотних порушень процесуального законодавства [3].

Особливістю континентальної моделі є те, що для розгляду справ створюється єдина колегія серед професійних суддів і представників народу, які спільно вирішують питання щодо винуватості чи невинуватості підсудного (питання факту), а також стосовно кваліфікації злочину й покарання підсудного. Така модель поширена у Франції, Німеччині, Австрії, Данії, Італії тощо [4, с. 133]. З огляду на вітчизняне законодавство, можна зробити висновок, що Україна належить до континентальної моделі.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України містить параграф 2 глави 30 «Провадження в суді присяжних». Окрім того, ст. 31 цього ж Кодексу передбачає випадки, коли кримінальна справа розглядається за участю присяжних [5].

Так, частини 2, 3 ст. 31 Кримінального процесуального кодексу України зазначають, що кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше ніж десяти років, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів.

Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох суддів і трьох присяжних. Однак такий

підхід суттєво обмежує участь народу в кримінальному провадженні як за колом справ, де можуть брати участь представники народу, так і за закріпленою моделлю суду присяжних, яка, по суті, є судовим розглядом із народними засідателями й не є власне судом присяжних.

У свою чергу, Проектом Закону України № 2710-1 пропонується ч. 2 ст. 31 виключити, а ч. 3 цієї ж статті викласти в такій редакції: «Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого (одного із обвинувачених) – у складі дванадцяти присяжних та головуючого судді відповідно до правил, встановлених цим Кодексом» [6].

Отже, Законопроект залишає загальним правилом розгляд справ щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення, колегією в складі 3 суддів, а суд присяжних – винятком за клопотанням обвинуваченого.

До того ж Законопроект передбачає збільшення кількості присяжних до 12, а професійного суддю залишити одного. Пропонується класична для суду присяжних англосаксонської правової системи право сторони захисту та сторони обвинувачення й потерпілого заявити відвід 3 присяжним без будь-яких пояснень, а також по не більше ніж 3 мотивовані клопотання про відводи.

Окрім того, головною новелою Законопроекту є зміна самої сутності суду присяжних. За чинного Кримінального процесуального кодексу України, троє присяжних і двоє суддів разом вирішують питання, передбачені цим Кодексом: чи мала місце подія злочину, чи є склад злочину в діях обвинуваченого, чи винен він тощо. Після наради за ці питання голосують, а рішення ухвалюється простою більшістю. Утримуватися ніхто не має права, усі віддають голос «за» чи «проти» [7].

Тобто обмеженість інституту присяжних в Україні станом на сьогодні полягає в тому, що фактично присяжні не є самостійними суб'єктами в процесі, а весь час перебувають під впливом двох суддів. Вони не радяться самостійно, не ухвалюють власного рішення. Та й самих присяжних лише троє, тож двоє суддів мають значний вплив на остаточне рішення.

Законопроект пропонує надати присяжним усю повноту судової влади на час кримінального провадження. Зазначена в Законопроекті модель суду присяжних є подібною до класичної моделі, що застосовується в країнах англосаксонської правової сім'ї.

Присяжним надається більше прав, а судді відводиться більш організаційна, аніж вирішальна роль. Наприклад, п. 3 ч. 1 ст. 386 Кримінального процесуального кодексу України зазначає, що присяжний має право з дозволу головуючого ставити запитання обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експертам, іншим особам, які допитуються. Законопроектом № 2710-1 пропонується викласти цей пункт у системно іншій редакції: «Присяжний має право через старшину суду присяжних ставити запитання обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експертам, іншим особам, після їх допиту сторонами».

Проект Закону № 2710-1 передбачає введення нової посади – старшину присяжних. Після складення присяги присяжні видаляються до нарадчої кімнати, де шляхом жеребкування з п'яти найстарших за віком осіб обирають старшину. До його повноважень входить ведення наради присяжних, звернення за дорученням присяжних до головуючого з питаннями з урахуванням результатів голосування проголошення вердикту в судовому засіданні.

Порядок прийняття рішення судом присяжних передбачає, зокрема, що перед виходом присяжних до нарадчої кімнати для ухвалення вердикту суддя звертається до при-

сяжних із напутнім словом, у якому нагадує сутність обвинувачення, повідомляє зміст закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає відповідальність за вчинення злочину, у якому обвинувачується особа, роз'яснює основні правила оцінювання доказів, зміст презумпції невинуватості, положення про тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого, роз'яснює зміст стандарту переконання «поза розумним сумнівом».

Суддя формулює в письмовому вигляді питання, які підлягають вирішенню присяжними, виключно щодо винуватості підсудного, які надаються присяжним до початку обговорення в нарадчій кімнаті. Суддя не має права висловлювати власні оціночні судження по суті кримінального провадження та вердикту, який мають винести присяжні.

Після звернення з напутнім словом присяжні видаляються до нарадчої кімнати для ухвалення вердикту.

Після виходу до нарадчої кімнати присяжні повинні вирішити питання щодо винуватості чи невинуватості обвинуваченого в учиненні кожного злочину. Після обговорення старшина проводить відкрите голосування й підраховує голоси. На голосування по закінченню обговорення виноситься питання: «Чи встановлено вину підсудного в учиненні злочину, що йому інкримінується?» Присяжним забороняється переконувати один одного в необхідності голосувати тим чи іншим чином. Вердикт щодо винуватості особи вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало дві третіх і більше від складу суду присяжних. Старшина голосує останнім. У зв'язку з вищевикладеним Проектом Закону пропонується введення нового поняття – вердикту. Вердиктом є проголошення головою присяжних рішення присяжних на підставі опитувального листа щодо винуватості чи невинуватості обвинуваченого.

Вердикт присяжних є обов'язковим для єдиного судді, що бере участь у розгляді справи, і має наслідком ухвалення ним відповідного вироку. Якщо колегія присяжних визнала обвинуваченого винуватим у вчиненні хоча б одного злочину, то суддя ухвалює обвинувальний вирок із визначенням виду та заходу покарання. Тобто суддя,

навіть якщо не згоден із вердиктом присяжних, не може переглянути таке рішення, а зобов'язаний визначити вид і захід покарання відповідно до вердикту.

Проект Закону визначає особливості оскарження вироку суду присяжних. Вирок суду присяжних можуть бути оскаржені лише в частині порушення кримінального процесуального закону щодо формування лави присяжних, порушення головуючим суддею порядку ведення судового засідання, порушення таємниці та порядку нарадчої кімнати, порушення вимог кримінального процесуального закону, які обмежили право прокурора, потерпілого чи його представника, законного представника на подання доказів або вплинули на зміст поставлених перед присяжними питань і відповідей на них. Отже, вирок суду присяжних у частині звинувачення особи, визнання особи винуватою або невинуватою в учиненні кримінального правопорушення *є остаточною і не підлягає оскарженню*, на відміну від рішення суду присяжних за чинного законодавства.

Висновки. Проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення участі присяжних у здійсненні правосуддя» передбачається створення суду присяжних англо-американської правової моделі. Присяжні наділяються всіма повноваженнями самостійно, без впливу судді, визначати, винуватою чи невинуватою в учиненні злочину є особа. Досліджений Законопроект є лише початковим варіантом змін у провадженні розгляду кримінальних справ судом присяжних. Він підлягатиме оцінюванню в комітетах Верховної Ради перед першим читанням, а в разі ухвалення в першому читанні до нього будуть уноситися правки перед другим читанням. Такі зміни спрямовані на уникнення негативної реакції, яку часто викликають судові рішення, ухвалені в резонансних кримінальних справах, і підвищення довіри громадськості до судової влади. Запропонована модель суду присяжних є справжньою участю народу в здійсненні правосуддя, що закріплена Конституцією України, і може якісно змінити розгляд особливо тяжких злочинів, а в перспективі змінити судову систему України загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Пояснювальна записка до Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення участі присяжних у здійсненні правосуддя. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67906&pf35401=518088>.
3. Новиков О.В., Коротун Т.В. Англо-американська модель суду присяжних для України. Досвід США для України. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2018_4\(2\)_88.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2018_4(2)_88.pdf).
4. Солодков А.А. Сучасні світові моделі суду присяжних. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. № 10-2. Том 2. С. 133–135.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
6. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення участі присяжних у здійсненні правосуддя. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67906&pf35401=517563>.
7. Миколайчук Б. Реформа суду присяжних: які зміни пропонує уряд. URL: https://lb.ua/pravo/2020/01/20/447591_reforma_sudu_prisyazhnyh_yaki_zmini.html.